

VARIACIONS DEL TOPÒNIM BENIDORM

Pasqual ALMIÑANA OROZCO

VARIACIONS DEL TOPÒNIM BENIDORM¹

0. NOTA PREVIA

Abans de res, vull deixar ben clar que el material a partir del qual he treballat es basa, en la totalitat, en documents comprovables.

Si en algun moment determinat de la història hom pretén que aparega alguna versió del topònim *Benidorm* i no hi apareix serà perquè, com s'acaba de dir, em base en documentació comprovable i mai l'arregla toponímica és fruit de la imaginació o d'algun autor que diu que diuen.

1. MÈTODE DE TREBALL.

1.1. Introducció.

He partit de la intuïció, fruit de les lectures de la documentació, que les variacions del topònim *Benidorm* podrien ser degudes a un mateix motiu.

El present treball es basa, precisament, en la classificació de les variacions del topònim per tal que la intuïció esdevinga matèria d'anàlisi.

De fet, el mètode de treball que tot seguit exposaré és el resultat d'una part de la meua Tesi Doctoral *Toponímia de Benidorm i el seu terme*, a hores d'ara en fase de preparació i que l'aplique al topònim *Benidorm*.

1.2. La classificació.

Dues variables condicionen la classificació segons l'emissor del document (Cf. Quadre de la Mostra). La primera és: *Des de dins*; la segona: *Des de fora*.

(1) Vull agrair als senyors Pere Maria Orts, Vicent Llorca, Antonio Couto i Jaume Pastor la col·laboració en cedir-me alguns dels documents amb els que ara treballo.

Aquesta primera classificació l'he considerada força important pel fet que *Des de dins* no hi ha possibilitat d'equivocar-se en nomenar el lloc on es viu, mentre que *Des de fora* sí que ho és. De fet, el desconeixement des de l'exterior fa imaginar tant com es vol. Parlar des de l'interior és fer-ho des de l'excepció, és a dir, des del contacte esporàdic, circumstancial d'un determinat moment i sense continuïtat.

A cada gran bloc (*Des de dins/Des de fora*) li he assignat dues variables més: *Llengua* i *Tema*. Aquesta nova delimitació fa que puguem contemplar des de perspectives diferents el mateix objecte tractat.

La variable *Llengua* en què és emès el document cal considerar-la força important però sempre i quan vaja acompanyada d'altres dades; siga com siga, per ella mateixa, tot i ser una dada imprescindible, potser ens trobem que no és suficient per a fer correctament l'anàlisi de les variacions.

Pel que fa a la classificació del *Tema* he considerat convenient subdividir-lo en *Religiós* i *Civil*² perquè intrínsecament cada document, tant d'un *Tema* com de l'altre, ha de tindre concepcions diferents de l'objecte que tractem i que, consegüentment, la diversitat ens ha d'ajudar a tindre una visió més exacta del resultat final.

Encara, he volgut aprofundir més en la descripció de la documentació i he considerat que tant el *Tema Religiós* com el *civil* podrien tindre una subsegüent subdivisió que vindria marcada per l'*Aspecte* el qual tindria les característiques de *Literari* i de *Jurídic*.

He cregut que un document és *Literari* quan la informació que aporta és lúdica en primera instància. Pel contrari, el *Jurídic* l'he assignat a aquells possibles documents que bé directament reglamenten alguna part de la societat amb ordres d'acompliment o bé aquells que sense ordenar-ho directament oficialitzen la informació.

Com a eix situacional de totes les anteriors classificacions s'exposa l'any en què ha estat produït el document. Des de 1.325 (S. XIV) al 1.877 (S. XIX) hi ha mostres dels cinc segles repartides de manera desigual però en forma ascendent segons s'apropa el segle XIX.

Finalment, apareix en el *Quadre de la Mostra* el *Número d'Ordre* que és la referència per trobar la documentació en l'*Apartat de la Bibliografia*.

1.3. La mostra

He procurat extraure dels arxius locals, —escassos, per cert—, i supralocals les màximes mostres possibles de cada segle. No obstant això, sóc conscient que em resten documents per buidar per no haver pogut accedir-hi, encara que tot i no ser imprescindibles hauria estat interessant tenir-los treballats.

No cal ni dir que a mesura que ens apropem al segle XX la documentació és més abundant però l'accessibilitat és igualment difícil en la mesura que Benidorm fins fa poc temps ha estat una mostra apoteòsica de descontrol arxivístic i, naturalment, en perviuen en l'actualitat les conseqüències.

Totes i cada una de les anotacions del topònim *Benidorm* que apareixen en la present exposició són significatives. Amb açò vull dir que cada mostra és vàlida en la mesura que implica una variació, bé per ella mateixa, bé en relació a les altres mostres i que possibilita la significació. Insistesc: abans d'arribar a cap conclusió cal dir que la mostra la considere significativa en tant en quant hi ha variacions; ara bé, això no vol dir que la mostra no pugui ampliar-se; siga com siga, les variacions del topònim que ara estudiem seran significatives pel fet d'existir en algun moment de la història, és a dir pel fet d'haver nomenat Benidorm d'una manera diferent.

(2) Per raons d'espai he preferit encabir tota la documentació en aquests dos apartats i he fusionat el *Tema militar* amb el *civil* entre altres motius perquè el poder és civil tot i que la finalitat en més d'una ocasió siga militar.

1.3.1. Quantificació de la Mostra.

Si bé en aquest Apartat s'explicita la quantificació de les variables segons la distribució de la Mostra, cal dir que el nombre és relativament pertinent ja que el que en realitat interessa és el fet que el topònim *Benidorm* ha tingut variacions. Això no vol dir, però, i per aquí la quantificació, que les variacions no s'hagen d'insertir dins el context d'aparició i que ara i ací s'haja d'ordenar quantitativament la Mostra.

Hi ha un total de 22 documents i 26 anotacions. La documentació originada a Benidorm fa un total de 7 i, per tant, 15 documents són escrits fora.

Els documents elaborats a Benidorm de *Tema Religios* i *Aspecte Juridic* són 3; la resta són de *Tema Civil* i *Aspecte Juridic*. Tres són en castellà i la resta en català.

Els 15 documents elaborats fora de Benidorm tenen 19 anotacions: una és de *Tema Religios* i *Aspecte Juridic*; 8 de *Tema Civil* i *Aspecte Literari*; i 10 de *Tema Civil* i *Aspecte Juridic*.

La Mostra que es produeix fora de Benidorm té dues anotacions en llatí, una en italià, una en francès, tretze en castellà i una en català.

2. ANÀLISI DE LA MOSTRA.

2.1. Des de dins.

La constatació que podem fer és que si tenim en compte l'emissor trobarem que totes les anotacions (7 en total), tant de *Tema Religios* como de *Tema Civil* com d'*Aspecte Juridic* (no hi ha cap mostra d'*Aspecte Literari*) des de l'any 1.640 sempre apareix el topònim *Benidorm* sense cap variació³.

Con element paradigmàtic tenim el document *Sobre un londro abandonado...*⁴ on apareix a la portada del document fet a l'Archivo General de Simancas el topònim *Benidorm* mentre la documentació recopilada que és datada a Benidorm apareix el topònim sense cap variació.

2.1.1. Com explicar la constatació.

Fixem-nos que tant en català com en l'altra llengua, la nominació és la mateixa. Igualment, totes les altres variables del Quadre es comporten de la mateixa manera.

Arribats en aquest punt, podem afirmar que *Des de dins* és l'única motivació, que engloba les altres, perquè no hi haja, precisament, variació.

Tal i com explicava al Mètode de treball (Cf. 1.2.) *Des de dins* no hi ha possibilitat d'equivocar-se. Possiblement, quan comparem aquesta primera conclusió amb la que haurem de fer quan haurem analitzat *Des de fora* és que durant el mateix període de temps mentre *Des de dins* no produeix variació a l'altre sí que se'n produeix. No obstant, però, més endavant en parlarem. Ara, per arrodonir l'explicació afirmem que el topònim *Benidorm* no té cap variació quan el document s'emet des del mateix poble i és aquesta procedència última que ho determina sense que les altres variables hi influesquen.

2.2. Des de fora.

La constatació a què arribem ara que s'analitza la variable *Des de fora* és que la variació del topònim *Benidorm* es produeix en aquesta part.

(3) Veure en Bibliografia els núms. d'Ordre: 8, 10, 11, 12, 18, 20 i 21.

(4) Veure en Bibliografia el núm. d'Ordre: 12.

A títol d'incís: cal puntualitzar que si la Mostra fóra més abundant, tal i com s'ha repetit anteriorment, el resultat de l'anàlisi no variaria el que ara es puga dir (Cf. 1.3.), per la senzilla raó que si tinguérem més anotacions no farem més que constatar quantitativament que la variació es produïa. És a dir, el fet que hi haja variació ja és per ella mateixa important i no modifica l'anàlisi, diguem-ne qualitativa⁵.

La primera aparició oficial del topònim Benidorm és la del 8 de Maig de 1.325⁶. Entre aquesta data i les darreries del segle XIX n'apareixen tres formes diferents: *BENIDORMI*, *BENIDORME*, *BENIDUERME*. N'hi ha dues variacions: *BENYDORM*, *BENIDÓRM*⁷ que en principi podem interpretar com ortogràfiques.

Quan es produeixen les variacions ho fan dins el *Tema Civil* i *Aspecte Literari i Jurídic*. De *Tema Religios* solament tenim una anotació en l'*Aspecte Jurídic* i no hi ha variació.

La variació que més apareix és *BENIDORME*⁸, en castellà de finals del segle XVI fins a les darreries del segle XIX. Una altra variació és la de *BENIDUERME*⁹, també en castellà.

La primera variació del topònim *Benidorm* és de 1.561: *BENIDORMI*¹⁰, en llengua italiana.

Entremig de totes i cadascuna de les mostres esmentades podem observar que dins del mateix *Tema*, *Aspecte* i *Llengua* existeixen les formes sense variació.

2.2.1. Explicació de les variacions.

En primer lloc, podem afirmar sense més preàmbuls que hi ha variació del topònim *Benidorm* quan s'emet *Des de fora*, el *Tema* és *Civil* i l'*Aspecte* és *Literari* o *Jurídic*. La variable *Llengua* no és un element determinant en la mesura que dins el mateix *Tema* i *Aspecte* alternen les diferents variacions, sinó és complementari (Cf. 1.2.) i que enllaça amb l'explicació que cal fer de les dues variacions: *BENYDORM*, *BENIDÓRM*, que més amunt déiem que eren ortogràfiques. És a dir, que són variacions ortogràfiques no és suficient per a deixar de pensar que les variacions són degudes a la concepció que l'emissor té del món, expressat amb la seua llengua. No podem pensar en termes quantitius les variacions sinó ideològics. Per tant, més que siga una variació ortogràfica hem de considerar-la com una variació que és una assimilació al sistema ideològic de l'emissor. En aquests dos casos, l'assimilació és lingüística però amb el concepte ideològic segons el qual si no hi ha uniformitat hi ha caos.

Abans d'aprofundir en la variació del topònim, per explicar-la, en la mesura del possible, lingüísticament ens hauríem de fer una pregunta arribats en aquest punt: Aquestes variacions obeeixen a una actitud personal o col·lectiva?

Si tenim en compte la mostra haurem de concloure ràpidament després que afirmem que la substitució per una nova forma del topònim «Benidorm» hauria estat fruit d'una posició oficial¹¹. Però el fet que el que hi ha és variació és, aleshores, fruit d'una actitud personal, però dins una atmosfera de substitucions toponímiques oficials. I des del punt de vista formal no ha estat substitució, reafirmant així el que acabem de dir, en la mesura que s'ha mantingut el topònim original.

El motiu pel qual les variacions del topònim *Benidorm* no ha esdevingut substitució, tot i que

-
- (5) Aquesta afirmació que acabem de fer és perquè hem tingut en les nostres mans alguns documents que per diferents motius no els hem pogut aportar en aquesta comunicació els quals, efectivament, demostren que hi ha més variacions del topònim *Benidorm*.
 - (6) *La Carta de Poblament* que tenim a l'abast és una traducció al català de la còpia de 1.521. Per a més detall vegeu la Bibliografia, el núm. d'Ordre: 1.
 - (7) Vegeu en Bibliografia els núms. d'Ordre: 4 i 14.
 - (8) Vegeu en Bibliografia els núms. d'Ordre: 5, 6, 7, 12, 15, 17 i 22.
 - (9) Vegeu en Bibliografia el núm. d'Ordre: 15.
 - (10) Vegeu en Bibliografia el núm. d'Ordre: 3.
 - (11) En la mesura que s'aplica a una col·lectivitat.

QUADRE DE LA MOSTRA

E M I S S O R

		DES DE DINS			DES DE FORA				
		TEMA			TEMA				
		Religiós		Jurídic		Religiós		Jurídic	
		ASPECTE		ASPECTE		ASPECTE		ASPECTE	
		Literari	Jurídic	Literari	Jurídic	Literari	Jurídic	Literari	Jurídic
Núm. d'ordre	ANY	LLENGUA							
1	1325	LLATINA							BENIDORM
2	1414	LLATINA					BENIDORM		
3	1561	ITALIANA							BENIDORM
4	1562	CASTELLANA							BENIDORM
"	"	"							BENIDORM
5	1575	CASTELLANA							BENIDORM
6	1575	CASTELLANA							BENIDORM
7	1560/1619	CASTELLANA							BENIDORM
8	1640	CATALANA	BENIDORM						
9	1673	CATALANA							BENIDORM
10	1696	CATALANA	BENIDORM						
11	1707	CATALANA	BENIDORM						
12	1740	CASTELLANA			BENIDORM				BENIDORM
13	1784	CASTELLANA						BENIDORM	
14	1795	CASTELLANA						BENIDORM	
15	S. XVIII	CASTELLANA						BENIDORM	
"	"	"						BENIDORM	
"	"	"						BENIDORM	
16	1804	FRANCESA						BENIDORM	
17	1814	CASTELLANA						BENIDORM	BENIDORM
18	1841	CASTELLANA			BENIDORM				
19	1845	CASTELLANA						BENIDORM	
20	1852	CASTELLANA			BENIDORM				
21	1860	CASTELLANA			BENIDORM				
22	1877	CASTELLANA							BENIDORM

el sistema ideològic dominant hauria pogut fer-ho i aleshores hauríem tingut una clara substitució, és un enigma, si més no, documental que em propose esbrinar en el transcurs de l'elaboració de la Tesi que més amunt comentava.

Des del punt de vista estrictament lingüístic però sense oblidar l'assimilació ideològica sense la qual no hi ha variació podem afirmar que l'italià *BENIDORMI*, el castellà *BENIDORME* i *BENIDUERME* podrien ser una traducció a la llengua de l'emissor. El que hom faria és considerar *Benidorm* com una paraula composta: *BENI-DORM*, la segona part de la qual hom la consideraria del verb «*dormir*» en 1.ª o 3.ª persona del singular del Present d'Indicatiu; també, encara que improbable, la 1.ª persona del singular de l'Imperatiu. Tan se val si els emissors consideren el topònim *Benidorm* com una paraula composta o no. El cas que no cal perdre de vista és que la variació es produeix perquè la ideologia dominant uniformitzadora no pot permetre, precisament, cap variació en els altres.

A tall d'hipòtesi, i sense documentació que ho demostre de moment, avance ara i ací que el topònim *Benidorm* podria ser el resultat de la unió de dos lexemes: el primer, *BENI*, d'origen aràbic; el segon, *DORM*, d'origen català. Més encara: cap la possibilitat que *DORM* siga el resultat d'una evolució la qual espere confirmar en el seu moment i amb la documentació corresponent.

3. CONCLUSIÓ FINAL.

Ara que tenim clar que les variacions del topònim *Benidorm* es produeixen sempre que l'emissor escriu el document *Des de fora* caldria contraposar les dues variables bàsiques que han animat aquesta classificació.

Tal i com avançàvem més amunt (Cf. 1.2.) *Des de dins* no admet cap variació en la mesura que no hi ha substitució. És a dir, mentre *Des de fora* hi ha variacions la documentació que es produeix *Des de dins* no té cap alteració.

Per què *Benidorm* no patí la substitució? Pot ser perquè els seus habitants a pesar de tot mantingueren el topònim i això fou suficient perquè *Des de fora* no s'insistira tot i que l'argument en mans de la ideologia dominant és feble. El cas és que en cap anotació de documents oficials en què es nomena *Benidorm* des de *Des de dins* no hi ha cap variació. Això, almenys, és una prova.

Fins que es demostre el contrari (Cf. 2.2.1.) haurem de pensar que la voluntat dels benidormins de mantindre el topònim va ser, si més no, suficient perquè la documentació originada *Des de dins* mantinguera l'únic possible nom que és *BENIDORM*.

Benidorm, Hivern de 1989

BIBLIOGRAFIA

L'ordenació numèrica del Quadre de la Mostra solament indica l'ordre d'aparició. Les cites a peu de pàgina no segueixen la numeració ara dita.

- (1) ORTS Y BOSCH, P.M.: *La Carta de Poblament de Benidorm i l'Almirall Bernat de Sarrià*, València, 1.976.
- ALEMANY FERRER, R. i d'altres: *Carta de Poblament de Benidorm*, Universitat d'Alacant & Ajuntament de Benidorm, Benidorm, 1.987.
- (2) *Visitacio ecclesie basilice loci de benidorm*, 1.414.
- (3) *Relatione della Montagna, o, Serra di Bernia*, ANTONELLI, G.B., 1.561 dins PASTOR I FLUIXA, J. & CAMPON GONZALVO, J., *Papers del Fort de Bèrnia*, Edit. Ajuntament de Callosa d'en Sarrià, 1986.
- (4) *Memorial de la fortificación...* ANTONELLI, G.B., 1.562.
- (5) GONZAGA, V.: *De las villas y castillos...*, 1.575.
- (6) *Respuesta de don Luis Fajardo...*, 1.575.
- (7) ESCOLANO, G.: *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reino de Valencia*, 1.560/1.619; Terraza, Aliena y Compañía Editores, Valencia/Madrid, 1.878.
- (8) *Document fundacional d'una capellania*, Benidorm, 1.640.
- (9) *Ordinacions per a la custodia i defensa de la costa marítima*, València, 1.673.
- (10) *Llibre de difunts*, 1.696.
- (11) *Llibre de difunts*, 1.707.
- (12) *Sobre un londro abandonado, que descubrieron en la mar y conduxeron a la palaya los marineros de Benidorme*, 1.740, Archivo General de Simancas.
- (13) ESPINALT, B.: *Atlante español*, Madrid, 1.784.
- (14) CAVANILLES, A.: *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, (V.II), Madrid, 1.795/1.797; Zaragoza, 1.958².
- (15) *Relaciones Geográficas, Topográficas e Históricas del Reino de Valencia hechas en el siglo XVIII a ruego de Don Tomás López*, CASTAÑEDA, V., Alicante/Madrid, 1.919.
- (16) FISCHER, C.A.: *Description de Valence*, Paris, 1.804.
- (17) *Plan é Ynstruccion que comprehendre todos los puntos y Calas de la costa de Alicante; y assi mismo el numero de Partidas segun el Reglamento de 1.804 con otras advertencias fecha en 12 de Agosto del Año de 1.814*.
- (18) *Registro civil de nacidos, muertos y matrimonios*, Benidorm, 1.841/1.842.
- (19) MADOZ, P.: *Diccionario geografico-estadistico-historico de España*, Madrid, 1.845.
- (20) *Carreteras y caminos provinciales*, Diputación de Alicante, 1.852.
- (21) *Reclamació d'un pagament*, Benidorm, 1.860.
- (22) PARDO, R.: *Plano de la Ensenada de Benidorme*, Madrid, 1.877.